

SVENSK LYRIK NU

Av fil. lic. KARL-GUSTAF HILDEBRAND, Uppsala

EN BERÖMD norsk poet, som någon tid gästade Sverige, tog nyligen till orda i en tidskrift för att uttrycka sina bekymmer över den svenska lyriken; den hade enligt hans mening kommit i händerna på en rad versvirtuosa pessimister, som fyllde den med en dysterhetens och livsfientlighetens ton, gjorde den till ett redskap åt desperation och dödsstämning i stället för en livets befrämjare och hjälpare. Om den norske gästens klagan offentliggjorts på någon mera uppmärksam plats, skulle den väl ha utlöst en hel bifallsstorm, besläktad med den som hälsade herr Engbergs och det trygga bondförståndets aktion i frågan om kylbergstavlan.

Naturligtvis kan också någonting ligga i de välvisa förmaningarna. Det finns inför tidens allmänna sönderslitenhet och nöd en viss tendens att övervärdera själva lamenterandet; med ett slags överkompenserad mindervärdighetskänsla vill man i vårt undanskymda land stundom excellera i skrivande om giftgaser, skyttegravar och allmän fasa och fäster kanske onödigt stort avseende vid kravet att en allvarlig diktsamling helst skall syssla med just dessa ting. Den svenska skyttegravslyriken har verkligen något av ställningskrigets egen monotoni och är alltså såtillvida realistisk; men det torde vara dess huvudsakligaste förtjänst, och inte ens en så intelligent författare som *Karl Ragnar Gierow* — i sin f. ö. naturligtvis djupt spirituella och fängslande bok »Ödletid» (1937) — kan få mycket ut ur den.

Men om man sålunda här och var i den svenska dikten kan spåra risker för en väl energisk och pliktskyldig tragik, så är detta ett fenomen på ytan. I själva centrum, i de sista årens verkligen betydande diktsamlingar, finner man den djupa nödvändighet, som gör de bekymrade tillropen högst överflödiga. Som all väsentlig dikt står också den nuvarande svenska — på sitt eget särpräglade vis — inte i dödens utan i livets tjänst. Den är sällan angenäm, ett lättsamt tillbehör till den mjuka länstolen och det varma eftermiddagskaffet. Men sådan är nu en gång den stora

dikten rätt sällan, och ändå drar man sig kanske numera för att räkna Flickan i ögat eller Den nya grottesången till livets fiender.

Att skriva detaljerat och fullständigt om de två sista höstarnas lyrik skulle kräva många sidor, och man behövde ändå inte uppehålla sig vid de obetydliga eller ointressanta namnen. Det klagas ibland över att det ges ut alltför många diktsamlingar; klagomålet har skäl för sig, men man borde ändå i stället glädja sig åt att så många av dessa diktsamlingar äro utmärkta. Här skola nu förbigås så beaktansvärda ting som *Gabriel Jönssons* »Mina skepp» (1936), en älskvärd och i många stycken utsökt bok, *Karl Asplunds* »Silverbron» (1936) som visserligen med allt sitt naturliga artisteri inte gav något tillskott till sin mästars på andra verk grundade rykte, *Berit Spongs* förfinade och förnäma »Dam med parasoll» (1937) eller *Sigfrid Siwertz'* av sin författares mogna kultur och reflexion präglade »Minnas» (1937). Känslans bittra uppriktighet och bildernas etsande skärpa i *Ebba Lindqvists* »Lyrisk dagbok» (1937) kan här endast antydast, likaså konstnärens väg till enkel och oändligt suggestiv om också något vag stämningskonst i *Gunnar Ekelöfs* »Sorgen och stjärnan» (1936). En annan surrealist, otvivelaktigt av djupare ursprunglighet och mer imponerande resning, *Artur Lundkvist*, behandlades i en tidigare lyriköversikt; här må blott sägas att hans »Sirensång» (1937) övertygande bekräftar intrycket, att han med sin sällsynt levande instinkt och sin mäktiga lidelse hör till våra stora diktare. *Olof Lagercrantz*, som debuterade 1935, har med »Den enda sommaren» (1937) kommit mycket nära fulländningen i sin säreget konturskarpa och sakligt koncisa dikt, vars rader för den uppmärksamt lyssnande förråda ett djupt konstnärligt allvar och en i ömhet och oro sällsamt gripande känslövärld. Som den mera deciderat kristna lyrikens egentliga insats under här ifrågakommande period står *Bengt E. Nyströms* fast timrade och i sin raka manlighet imponerande »Under Vår Herres himmel» (1936). Fler kunde uppräknas — enligt anmälares privata åsikt hör till dem *C. E. af Geijerstams* lyriskt självständiga och förfinade debut »Väktare vid spannet» (1936) — men med ett i och för sig kanske godtyckligt urval skall denna artikel koncentrera sig på tre särskilt karakteristiska och betydelsefulla gestalter.

Som ett svar till alla beställsamma önskemål om en glättigare och välmentare lyrik står inledningsdikten i *Hjalmar Gullbergs* »Att övervinna världen» (1937), fulländad och stram i sitt heliga allvar:

På gatan, som du trampar med din hä!,
ej ros men förne vill jag strö för dig,
förvandla dig från menighet till själ
och dö för dig.

Gullbergs berömmelse har bok från bok stigit i en rak linje. Utvecklingen i hans dikt är svårare att fixera, den går inte så snörätt och det är i många avseenden dess charme. Mot all den analytiska mödan ljuder ständigt på nytt hans stolta och gäck samma svar:

Jag övar en förbjuden sport,
när ur er hand jag glider bort,
tills jag ej mer är bunden av
ert liv från vagga och till grav.
Jag är försvunnen, jag är såld.
Fjärran
bor han som har mig i sitt våld.

Denna gäcksamhet hör nödvändigt med till Gullbergs diktarpersonlighet. I den ligger en del av hans egentliga budskap. Man kan inte sätta etiketter på honom, blir inte ens säker om yttre värderingar sådana som den om den ena boken är bättre eller sämre än den andra, om han går framåt eller tillbaka. Just denna ovisshet leder fram till ett tvivel om det egentligt mänskliga överhuvud taget kan mätas och taxeras eller om det är något av helt annan art, omöjligt att fånga i slagord. Därmed tvingas man till stillhet, respekt för det irrationella i människan, de djupa hemligheternas brunn bortom våra gester och formuleringar:

Detta som jag kallar
Nu, I dag och Mitt,
i den brunnen svallar
utan tidsavsnitt;
i den brunnen svallar
mitt väsen fritt.

Just det gäck samma, det på en gång svåråtkomliga och aktuella, i Gullbergs tonfall anger också något av gränserna för hans konstnärskap. Säregheten kan drivas för långt, bli pose och maner. Den stora cykeln »Huvudskalleplats» med sina poetiska broderier kring korsfästelsemotivet kan till exempel göra ett underligt ovidkommande intryck. Den odlar sin skicklighet och sitt

privata djupsinne på ett sätt, som föga harmonierar med motivets verklighetskaraktär; en dikt som Maria Magdalena (med sin väl av Rilkes Pietà starkt påverkade bildvärld) lämnar en med all sin virtuositet oberörd, och helt övertygar egentligen bara de romerska krigsmännens cyniskt grova soldatvisa. — Å andra sidan kan Gullberg ibland sträva alltför ivrigt mot allmäntillgänglighet och enkelhet och därvid komma utanför sitt väsens egentliga gräns. Den redan kanoniserade dikten »Den tänkande lantbrevbäraren» kunde sägas erbjuda ett exempel på riskerna härav.

Men mellan dessa ytterligheter ligger en av den svenska diktens mest säregna och fruktbara marker; har det behövts många ord för att klargöra svagheterna, så ville man inför det väsentliga i Gullbergs dikt stanna andaktsfull och utan kommentarer. Med oförliknelig konst för han stillhetens, tystnadens, det undagömda och heliga växandets talan i en vrång tid.

Blott den som sluter sig,
skall en gång översvalla.

Med skakande kraft tolkar han det mänskligas fasa, förtvivlan och hån inför de brutala makter som äro själens fiender. En suverän dikteykel, Cloaca maxima, framställer den stora kloaken som den enda återstående enheten, det enda gemensamma i en värld som är ohjälpligt splittrad. I kampen mellan kärlek och förtvivlan hör man också en annan ton, som ger röst åt längtan bort, ibland en längtan till den rena förintelsen (så i bokens monumentala slutdikt), ibland en törst efter undret, gudens närhet, den stora förvandlingen:

När det sker och han är framme,
han vars blotta glans förbränner mig,
är jag icke mer densamme,
som ni känner mig.

Det är ett ord vid trons gräns. Över den har Gullbergs dikt icke stigit. Men av vandan, hungern och det kärleksfulla allvaret vid gränsen har han gett en bild, som gör hans diktsamling väsentlig också som religiös lyrik.

Motivvalet är som ofta påpekats i mycket gemensamt för Gullberg och *Johannes Edfelt*. Stilen har också beröringspunkter, till en del sammanhängande med den tyska stiltradition, i vars tecken de båda stå. Skillnaderna äro å andra sidan också påfallande.

Den gullbergiska diktens spel av dagrar, undertoner och vikande horisonter har föga motsvarighet hos Edfelt; hans värld är på sitt sätt trängre, klarare och mindre villsam. Han har långt mera av poetisk rubrikstil; den kan fresta honom in i det slagordsmässiga, men den kan å andra sidan få en sammanpressad, rak och klar skönhet av ojämförlig verkan, med renare och stundom mäktigare konturer än Gullbergs. Bakom stilens motsatser ligger en uppenbar motsättning i temperament. Om Gullberg är det inre livets förkunnare, stundom av nödtvång driven till kamp och försvar, så gömmer sig även i Edfelts mest begrundande och inåtvända lyrik någonting av förklädd hjältedikt. Väsentliga äro utan tvivel rader som dessa:

De fältrop, som vi hört, ge ingen tröst.
De sicksackspår vi följt ge falska råd.
— Men ändå vet du, överfulla bröst,
vad det vill säga, längtan efter död.

Den skenbara tröstlösheten i Edfelts diktning har aldrig burit flyktens och livsfientlighetens kännetecken. Den har alltid gömt drag av både kärlek och handlingslust, liksom också ett drag av bestämd lojalitet mot den mörka och sällsamma värld där han blivit ställd. Edfelts sista stora samling, »I denna natt» (1936) rymmer påfallande uttryck för det lojala i hans livsinställning:

Fall på knä och prisa ändå detta
liv av stridiga och fräna flöden!
Första bästa bakgård kan berätta
om en tro, som trotsar själva döden.

Bakom den avslöjande cynismen ligger — hos Edfelt som hos Gullberg — en stark och spontan rättfärdighetskänsla:

Frid åt alla dem som haft det värre
än man anar i ett bildat hus.

Och mot mörkret avtecknar sig desto klarare Edfelts syn på kärlekens kropp och själ, på den sköra och befriande lyckan; hans kärleksdikt hör till de heliga orterna i svensk lyrik. Och det härjade livets hela väldighet och stolta protest mot natten ljuder i hans samlings sista dikt:

För att förjaga skräcken som följer döden,
fasan som följer det mänskligas undergång,
och för att överordna oss växling och öden
stämde vi plötsligt upp en segersång.

Mitt i Persefones tid på trots den föddes
under de piskade almarnas kramp och gråt.
Om det blir skörd av ord, som för vinden ströddes,
det få de levande veta efteråt.

Detta är ingen dekadanspoesi; det är stor heroisk dikt.

Det är rimligt att Edfelts personlighet har djupt påverkats av tidens kriser. Han har tagit bestämd ställning i ett verk för tal-kör, »Järnålder», uppfört på Konserthuset i våras. Det rymmer ett par underbara strofer, men är kanske annars mera tillfälligt än Edfelts stora skapelser.

Det är en sällsam upplevelse att direkt från Gullbergs och Edfelts formstränga och intellektuellt disciplinerade dikt komma över till det profetiska dunklet hos *Pär Lagerkvist*. Jämförelsen är i och för sig ägnad att framhäva just det hos Lagerkvist som stöter bort en och gör en tvivelsam, det ovissa och på något sätt ofullgångna i hans form, som visserligen i hans största stunder inte är en svaghet utan en tillgång, ett genialt sätt att uttrycka motsatsen mellan människans hjälplöshet och storheten i det som sker med henne, men som i de mindre stora stunderna kan te sig ganska förvirrande; vid sidan av Edfelt och Gullberg slår en också faran av hans ibland alltför raffinerade naivitet, det ibland endast alltför förenklade och åtminstone skenbart okritiska i hans siarkonst. Den misstänksamhetens frestelse som alltid betar en inför profeter, kan förvisso också få näring av ett eller annat ställe i hans sista diktsamling »Genius» (1937). Men det intrycket är icke det väsentliga och bestående; ju mer man anstränger sig att vara skeptisk, dess starkare känner man förtrollningen, den hemlighetsfulla och besjälade dagern i hans lyrik. Hans ord — också de stammande — ha en rymd omkring sig, ge ett intryck av att härröra från helt andra och på något sätt mera befriade skikt av diktens värld än nästan allting annat; i vårt århundrades svenska lyrik finns det väl knappast någon annan än den åldrande Heidenstam, som kan skapa en sådan atmosfär av kunglig stillhet kring sina ord.

Vad vill Lagerkvist säga med sin dikt? Intet och allt. Att översätta god lyrik till prosa är att förvandla den till dålig filosofi. Det är själva förmågan att uppfatta det eviga som evigt, själva människoblivandets och ljusbliandets mysterium, inför vilket Lagerkvist vill kalla till andakt. Han ger själva livskänslan en

förnyad rikedom, då han tolkar den oändlighet som kan mängas in i ett enda ögonblick av lycka:

Du sommarstund, då livet själv blir sång
och strör ur över markerna sitt fång
av blommor som hon samlat in tills nu,
för att bli full av lycka såsom du.

Hon glömmer allt för vad som nu just är,
för fånget hon på sina armar bär
och jublet i sitt unga modersbröst
som vindens nynnande ger stillsam röst.

Och han kan ge samma vidd av evighet, av allmängiltig och stor symbolik, betydelsefull för hela vår syn på universums ödslighet eller hemkänsla, åt en enda, tillsynes tafatt, jordisk scen.

En mor som hämtar in om kväll
från mörknad gård kring huset
ett bortglömt ting, från isig häll.
Tyst tar det in i ljuset.

Lagerkvists dikt ger utblickar över själens beklämning och fångenskap: allt som hotar den, alltifrån det förgångnas och skenbart sedan sekler övervunnas djuriska rop och till den moderna människans självgoda livsförstelning. Men det hos honom som griper och renar mest är hans ljusa tonfall, hans visshet trots allt om det evigas verklighet. Det suveräna, det allt annat överskuggande, i själva den innersta upplevelsen, får sitt fullkomliga uttryck i bilden av en man som skall brännas:

Sent i kvällen först till bålet
själen som med Gud har talat.

Den yttre plågan är honom likgiltig: bålet flamma angår honom inte, han är redan längesedan tänd och förtärd av den enda eld som är av betydelse:

Ej kan dessa lågor tända
den som himmelsk eld hugsvalat,
läppar, hjärta som förbrända
är för att med Gud de talat.

Sådana rader kan man inte bedöma. Man kan ta emot dem. Och man kan i dem se det slutliga beviset för att den svenska diktens träd i detta nu verkligen är ett blommande träd, som icke har släppt sitt fäste i verkligheternas jord och icke heller har upphört att sträcka sin famn mot evigheten.